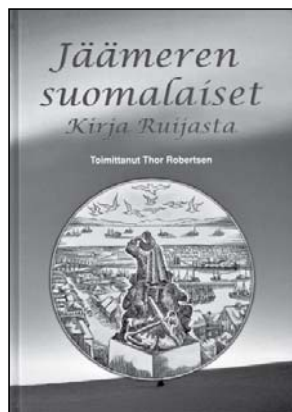

Kirja-arvosteluja

Robertsen, Thor (toim.): **Jäämeren suomalaiset.** Kirja Ruijasta. Suomenos Tellervo Laine. Julkaisija Norsk-finsk forbund/Norjalais-suomalainen liitto, 2010. 264 s. ISBN 978-82-998237-1-5.

Jäämeren suomalaiset on suuren yleisön lukukirjaksi tarkoitettu antologia Pohjois-Norjan suomalaistaustaisen väestön elämästä. Ajatus kirjan teosta syntyi Norjalais-suomalaisen liiton piirissä, ja norjankielinen alkuteos Den finske arven (Suomalainen perintö) valmistui loppuvuodesta 2009. Seitsemäntoista kirjoittajan joukossa on paikallisia kirjoittajia lähes kymmenkunta. Lisäksi mukana on muutama suomalainen ja yksi etelänorjalainen kirjoittaja. Saatesanoissa on myös Suomen Norjan suurlähettilään kirjoittama tervehdys. Suomenkielinen teos ilmestyi Tellervo Laineen kääntämänä vuotta myöhemmin jouluksi 2010.

Teos on jaettu kolmeen osaan. Ensimmäisessä käsitellään suomenkielisen väestön varhaista maahanmuuttoa; mistä he tulivat, minne asettuivat asumaan ja miten hankkivat toimeentulonsa. Toisessa osassa kerrotaan suomalaisten yhteiskunnallisesta vaikutuksestaan Pohjois-Norjassa. Kolmannessa osassa kirjoittajat esittävät oman käsityksensä ajankohtaisesta vähemmistöpoliittisesta keskustelusta.

Pohjois-Norjan nykytilannetta tuntevat tietävät, miten kiivasta keskustelua siellä käydään kveeni-nimityksestä. Alun perin se oli norjalaisten antama nimitys maahan tulleille suomenkielisille muuttajille, mutta nämä itse puolestaan vieroksuivat nimitystä eivätkä ole käyttäneet sitä itsestään. Parikymmentä vuotta siten keskustelu politisoitui voimakkaasti, ja on sen jälkeen jakanut paikallisväestön mielipiteitä puoleen ja toiseen. Erityisesti aktiiviset kveenipoliitikot pitävät kveeni-nimitystä ainoana oikeana, eivätkä suosi suomalais/finsk -liitteisiä nimityksiä. Nimityksen valinta tuli esille myös kansallisten vähemmistöjen suoje-

lua koskevan puiteyleissopimuksen yhteydessä vuonna 1999. Tuolloin Norjan hallitus teki oman ratkaisunsa ja valitsi käyttöön kveeni-nimityksen, mutta totesi samalla selonteossaan tietävänsä, että osa tähän ryhmään kuuluvista haluaisi heitä kutsuttavan ”suomalaistaustaisiksi” tai ”suomalaisten siirtolaisten jälkeläisiksi”. Vuonna 2005 Norjan hallitus teki päätöksen, jonka mukaan Ruijassa puhuttu suomen kielen variantti on itsenäinen kveenin kieli eikä suomen murre.

Nämä vähemmistöpoliittiset päätökset on pidettävä mielessä kirjaa lukiessa, sillä lopussa olevat luvut ovat kannanottoja nykyiseen politiikkaan. Teoksen toimituskunta edustaa sitä osaa ruijalaisväestöstä, joka ei käytä itsestään kveeni-nimitystä. He eivät myöskään kannata erillisen kveenin kielen kehittämistä. Niinpä Olav Beddari ottaa voimakkaasti kantaa suomen kielen puolesta, Morten Thuv kritisoi viime vuosikymmenien etnopolitiikkaa ja Nils Petter Pedersen pohtii kansallisten vähemmistöjen määrittelyä ruijansuomalaisesta näkökulmasta.

Kirjan 25 lukua ovat hyvin erityyppisiä ja erimittaisia – mukana on myös pari tähän yhteyteen heikomminkin sopivaa tekstiä – mutta kaikkia yhdistää jokin näkökulma ruijan- tai norjansuomalaisuuteen. Kokonaisuutena tekstien painopiste on Itä-Ruijassa Varanginvuonon alueella, jossa kiinnostus suomenkieliseen sukutaustaan on edelleen erittäin voimakasta.

Tässä yhteydessä on mahdollista nostaa vain joitakin esimerkkejä tekstien laajasta kirjosta.

Yksi helmistä on luku Pitkä vaellus Varenkiin. Teksti on toimittaja Juhani Lihtosen tekemä Emil Maunun radiohaastattelu Vesisaarella vuonna 1969. Tämä haastattelu kuultiin viimeksi radiossa YLEN klassikko-ohjelmien uusintasarjassa syksyllä 2010. Emil Maunu kertoo kuinka hän 19-vuotiaana lähti kotoaan Kemistä työnhakuun joulukuussa 1903. Hän suuntasi kulkunsa kävellen Rovaniemen kautta Kittilään, hankki sieltä sukset ja jatkoi matkaansa hiihtäen Vesisaareen. Hän tiesi jonkun sukulaismiehen menneen sinne, ja työtakin piti olla tiedossa. Radiohaastattelussa Maunu muistelee syhädyttävästi pitkää hiihtomatkaansa vuoden pimeimpänä aikana ja saapumistaan tuntemattomalle seudulle. Nyt sama tarina on luettavissa kirjan sivuilta.

Seuraavassa luvussa Emil Maunun tarina jatkuu; hänen pojantyttärenpoikansa Bernt-Aksen Jensen kertoo isoisaisänsä perheen vaiheista Vesisaarella.

Mielenkiintoinen on myös Vesisaarella 1930-luvulla vaikuttaneen kielimiehen ja papin Johan Beronkan käsin kirjoittama suomenkielinen kirjoitus, joka löytyi muutama vuosi sitten oslolaishan antikvariaatista. Se julkaistaan nyt ensimmäisen kerran ja kiinnostaa varmasti myös kielentutkijoita. Olav Beddari valottaa erillisessä luvussa Johan Beronkan elämänvaiheita; hänen vanhempansa muuttivat Rovaniemen lähellä sijaitsevalta Perunkajärveltä Norjaan 1860-luvulla.

Kirjan pisimmässä luvussa Thor Robertsen kertoo sukunsa miesten omistaman kalastusalueen Floridan historiaa. Kertomus nostaa lukijan silmien esiin suomenkielisen Kallijoen kylän kalastajien ammatinharjoittamisen vuosikymmeniä sitten – tällä tavoin merellä työskenneltiin. Samalla nähdään miten kalastusteknologiassa tapahtunut valtava muutos vaikutti perinteiseen ammatinharjoittamiseen, ja miten uusi aika vyöryi pieneen Varanginvuonon rantakylään sodanjälkeisinä vuosikymmeninä.

Sodankyläläinen Matti Yli-Tepsa on kerännyt Ruijan musiikkiperinnettä 1970-luvulta lähtien ja kertoo niistä monipolvisista vaiheista ja kenttätyömatkoista, joiden seurauksena hän on saanut koottua valtavan musiikkiaineistonsa.

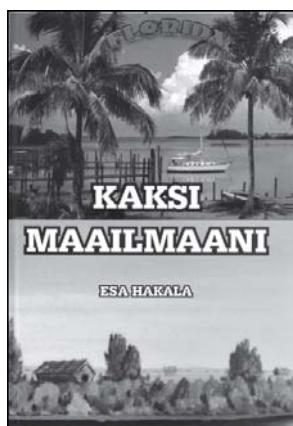
Pitkä perspektiivi avaa näköaloja monelle vuosikymmenelle. Hienoa, että kirjassa on ollut tilaa myös 1960- ja 70-lukujen työmuutolle, sillä Jäämeren rannan kalatehtaat olivat tuolloin yksi suomalaisten työkohteita. Heljä Tuoriniemi kirjoittaa muistojaan kesätyöstä eksoottisella Vuoreijan saarella. Jälkeenpäin tarkasteltuna nuo työreissut asettuvat omille paikoilleen kalotin muuttoliikkeiden historiassa. Osa suomalaistytöistä jäi pysyvästi maahan avioliiton ja perheen perustamisen seurauksena. Toisinaan puolisoiksi osui suomalaistaustaisen suvun jälkeläinen, joten miniän myötä vahvistuivat kontaktit Suomeen uudelleen. Nyt monet maahan aikanaan jääneistä tytöistä ovat isoäitejä, ja heidän lapsenlapsensa rakentavat puolestaan omaa käsitystään niin norjalaisuudesta kuin suomalaisuudestaan. Sirpa Jakolan tarina Ruijaan tulosta kuuluu näihin kertomuksiin.

Teoksen kuvitukseksi saatu Vesisaarella yli kolmekymmentä vuotta asuneen taiteilija Arvid Sveenin hienoa grafiikkaa ja piirroksia. Hän on tehnyt Varangin maisemia tunnetuksi. Lisäksi kirjan kuvituksena

on kotialbumeista löytyneitä vanhoja valokuvia. Ne ovat viehättäviä, ja niitä olisi voinut olla enemmänkin. Kirjan loppuosassa on useita kuvia Norjalais-suomalaisen liiton toiminnasta ja tilaisuuksista.

Jäämeren suomalaiset –teos kertoo lukijalleen monta mielenkiintoista tarinaa. Kun kirjoittajia on tällainen joukko, on lopputulos myös jossain määrin epätasainen, mikä kuuluu talkootyönä tehdyn teoksen moniääniseen luonteeseen. Viime vuosikymmenen kiivaassa kveenikeskustelussa ruijansuomalaiset ovat olleet hiljaisempi osapuoli, mutta tällä teoksella hekin saavat äänensä kuuluviin sekä norjaksi että suomeksi.

Marjut Anttonen

Hakala Esa: Kaksi maailmaani. Siirtolaisen muistelmia ja kokemuksia Amerikasta 40 vuoden ajalta. Kirjapaino ILMO, Ilmajoki 2011 toinen painos. 288s. ISBN 978-952-92-5955-7.

Eteläpohjalaisyyntyinen, pitkään Floridassa asunut ja siellä vaikuttanut Esa Hakala – Amerikan Esa – on julkaissut siirtolaiselämästään kirjan. Tyyllilajina on eräänlainen elämäkerran ja jutelma- tai anekdoottikokoelman sekoitus.

Heti kärkeen suurimmat moitteet, jotka liittyvät teoksen tekniseen toteuttamiseen. Hakalan teksti olisi suuresti hyötynyt kustannustoimittamisesta. Nykyisellään se on selvästikin eri aikana kirjoitettujen tekstien kokoelma. Lisäksi Hakalan omaelämäkerrallinen tarina on alun Amerikkaan lähtöä ja sinne saapumista kuvaavan osion jälkeen silputtu muun aineksen sekaan. Parempi ratkaisu olisi ollut jakaa kirja selvästi kahteen osioon: kronologiseen omaelämäkertaan ja toisaalta anekdoottikokoelmaan. Kustannustoimittaja olisi kenties lisännyt teokseen sisällysluettelon sekä henkilöhakemiston; henkilöitä vilisevässä teoksessa luettelo nostaisi julkaisun käyttöarvoa esimerkiksi lähdeteoksena ja auttaisi napakammin hahmottamaan lukijalle vieraita ihmisiä, joiden elämänvaiheita käsi-

tellään myös kirja eri kohdissa. Kustannustoimittaja tai oikolukija olisi voinut poistaa myös lukuisat kirjoitusvirheet (New Yorkin lentokenttä La Guardia esiintyy muodossa La Guoria jne.).

Tämän kaltaisille muistelmateoksille on tunnusomaista syvällisemmän pohdinnan puute. Tämä ilmenee siten, että tarina tapahtuu omalakisena ikään kuin pullossa: tehtyjen ratkaisujen tai asioiden laajempia syitä ei pohdita tai tuoda esiin. Esimerkiksi Hakalan lähtö Suomesta liittyi työvoiman värväykseen: lukijan mieltä jää vaivaamaan, oliko tämä värväys tuolloin ainutkertaista, kuinka paljon, miten ja miksi sitä mahdollisesti tuolloin Suomessa tehtiin ja miksi värväiden kelkkaan lähdettiin. Matkustusasiakirjojen saaminen oli Hakalan mukaan tuolloin (1960-luvun lopulla) suomalaiselle vaikeaa: oliko näin kaikkien kansallisuuksien kohdalla, vaikuttiko ja miten kylmä sota ja Neuvostoliiton läheisyys asiaan?

Kielen tasolla Hakalan teksti kulkee ja tarina vetää. Parhaimmillaan kirja on hauskaa ja letkeää kertontaa, joka sisältää runsaasti yksityiskohtaista ja merkittävää tietoa erityisesti ihmisistä ja heidän elämänvaiheistaan. Merkittävää on myös Hakalan suoruus: hän kirjoittaa sellaisistakin tapahtumista ja asioista, joista häveliäämpi tekijä olisi voinut vaieta.

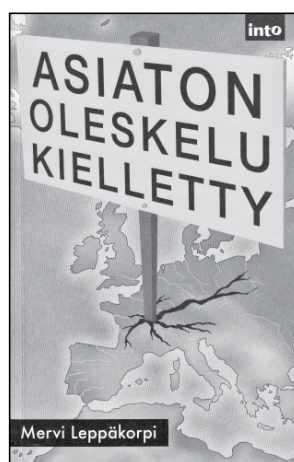
Amerikan Esa on siirtolaiselämänsä varrella ollut monessa mukana. Erityisesti Floridan suomalaisten riennot hän tuntee kuin omat taskunsa. Valtaosa kirjan tekstimäärästä keskittyykin Floridan-vuosiin ja asioihin. Tarinan alussa tutustumme myös Mainen osavaltion North Windhamiin: sinne Hakala alunperin värväytyi huonekalupuusepäksi Walter Pulkkisen firmaan, ”Myllyyn”. Pian Esaa seurasi hänen perheensä eli vaimo ja kaksi lasta. Pohjoisen pikkupaikkakunnan ”primitiivisistä” oloista Hakalat mielivät kuitenkin pois. Kun mahdollisuus muuttaa lämpimään Floridaan aukesi, ei perhe juuri epäröinyt vaan muutti sinne vuonna 1970. Lake Worthissä Esa jatkoi ammattimiehen työtään paikallisessa firmassa ja vaimo työllistyi hoitajaksi Suomalaiseen Lepokotiin. Työn ohella alkoi ilmeisen vilkas sosiaalinen elämä erilaisine suomalaisyhdistyksineen ja rientoineen sekä jatkuvine kontakteineen koti-Suomeen.

Oman elämänsä ohella Hakala esittelee suuren määrän muita Amerikan-siirtolaisia ja heidän kohtaamistaan. Pikkutarkkaa tietoa ja eloisaa kuvausta pursuavat tarinat ovat riemastuttavia. Hakala kertoo esimerkiksi kohtaamisestaan Bill Syrjälän ja ”hanuri-

prinsessa” Viola Turpeisen tuhkauurnan kanssa, liikemies Karl E. ”Köyhä-Kalle” Lindroosista ja ”FBI-mies Martista”, Floridan ainoasta suomalaisesta pummista. Tarkan kuvauksen saa myös Floridan suomalaisten yhdistyselämä ja erilaiset kulttuuri- sekä harrasteriennot.

Kaikkiaan Hakalan teos on teknisen toteutuksen puutteistaan huolimatta erinomaista luettavaa uudemasta amerikansiirtolaisuudesta ja erityisesti Floridan suomalaisista kiinnostuneille.

Markku Mattila

Leppäkorpi Mervi: Asiaton oleskelu kielletty. Into Kustannus Oy, Tallinna 2011. 206 s. ISBN: 978-952-264-037-6.

Vuonna 2010 ilmestyi Katja Tähjän ja Kaisa Viitasen teos Paperittomat, jossa laittomat siirtolaiset kertoivat itse omasta elämästään. Samaa linjaa jatkaa Mervi Leppäkorpi kirjassaan Asiaton oleskelu kielletty. Leppäkorpi valottaa kirjassaan ns. paperittomien ulkomaalaisten elämää ja sitä todellisuutta, jossa he elävät. Paperittomalla tarkoitetaan ihmistä, jolla ei ole maassa oleskeluun oikeuttavaa dokumenttia eli voimassa olevaa viisumia, oleskelulupaa tai päätöstä turvapaikka-asiassa. Leppäkorpi puhuu rinnakkaistodellisuudesta, näkymättömistä ihmisistä, joita harva tietää olevan olemassakaan.

Paljon maailmaa vapaaehtoisesti kiertäneenä valkoisena pohjoiseurooppalaisena Leppäkorpi kuuluu itse niiden siirtolaisten ryhmään, jotka ovat saaneet liikkua suhteellisen vapaasti. Pakottavista syistä lähteneillä tilanne on toinen. Heidän todellisuutensa näkeminen on saanut kirjoittajan miettimään, miksi ihmiset ovat niin epätasa-arvoisia liikkumisensa suhteen. Tämä pohdinta on ollut kirjan lähtökohtana. Kirjoittaja kokee epäoikeudenmukaisena sen, miten kohdellaan ihmisiä, joilla ei ole vaihtoehtoja muutolleen.

Paperittomia on tutkittu Suomessa varsin vähän. Leppäkorven mukaan aiemmissa suomalaisissa selvityksissä aihetta on lähestytty laintulkinnan, oikeudenkäyntipöytäkirjojen ja asiantuntijahaastattelujen kautta. Näissä lähestymistavoissa korostuu viranomaishäikäkulma. Eurooppalaisittain paperittomista ja paperittomuudesta on tuotettu paljon selvityksiä, mm. Euroopan komission rahoittama monitieteellinen CLANDESTINO-projekti.

Leppäkorven johdattelu kirjan aiheeseen on mielenkiintoinen ja ajatuksia herättävä.

Varsinainen aiheen käsittely jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa paneudutaan Suomeen tuloon, toisessa osassa keskitytään siihen, millaista on elämä paperittomana Suomessa. Kolmannessa osassa käsitellään Suomesta poistamista. Paperittomien tarinat kerrotaan muun tekstin lomassa. Kussakin luvussa on myös aiheeseen liittyviä erillisiä tietoisuuksia. Tällaisen rakenteen vuoksi kirja on paikoin hankalalukuinen.

Leppäkorpi ei ole kirjoittanut kirjaansa yksinäisessä tutkijankammiossaan vailla omakohtaista kosketusta tutkittaviinsa ja tutkimusaiheeseensa. Hän on itse kohdannut näitä paperittomia ja seurannut läheltä heidän elämäänsä. Haastattelut ovat narratiivisia, paperittomien omilla ehdoilla tehtyjä. Teoksessa käydään läpi paperittoman tie maahantulosta maastalähtöön tai oleskeluluvan saamiseen.

Paperittomien lisäksi kirjassa on haastateltu monia muuttoasioita eri näkökulmista tarkastelevia henkilöitä, kuten viranomaisia ja tutkijoita. Näitäkin tärkeimpinä tietolähteinä kirjoittaja pitää kansalaisjär-

jestöissä ja muissa auttamisverkostoissa toimivia ihmisiä, joista monet ovat kolmannen sektorin toimijoita. He kohtaavat paperittomat olematta näille uhka, joten he saavat täysin toisenlaista tietoa. Viranomaisten toiminnassa pohditaan päätösten vaikutusta ruohonjuuritasolla. Päätösten ylätasolla näyttää täysin erilaiselta kuin niiden ihmisten näkökulmasta, joihin tehdyt päätökset suoraan vaikuttavat.

Kirjan ote on humaani ja ymmärtävä. Kirjoittaja tarkastelee asioita nimenomaan paperittomien näkökulmasta, minkä hän itsekin tunnustaa. Paikoin olisin toivonut hieman kriittisempääkin Suomeen tulijoiden tarkastelua. Haastatelluilla henkilöillä on ollut pätevät perusteet jäädä Suomeen, mutta kaikkien tulijoiden kohdalla näin ei ole.

Kirjoittaja on selvästi aiheeseensa perehtynyt. Paperittomien todellisuuden esille tuomisen lisäksi kirja antaa monipuolisesti tietoa kaikesta muuttajan elämästä vaikuttavista tekijöistä, kuten siirtolaisiin kohdistuvasta oleskelulupapolitiikasta ja lupakäytännöistä, jotka kirjoittajan mukaan ovat toimimattomia. Kirja on kirjoitettu yleistajuisesti ja kiinnostavasti. Se on muidenkin kuin tutkijoiden luettavissa ja tarkoitettu kaikille muuttoliikkeistä kiinnostuneille.

Mielestäni kirja kannattaa lukea, koska se avaa silmät näkemään toisenlaisen todellisuuden, josta suomalaisessa hyvinvointivaltiossa ikänsä asuneella ei kenties ole aavistustakaan. Kirja herättää miettimään, miten itse elämäni järjestäisin, jos minua ei virallisesti olisi olemassakaan.

Heli Sjöblom-Immala

Instituutissa myytävänä:

Esa Hakala

Kaksi Maailmaani

**Siirtolaisen muistelmia ja kokemuksia
Amerikasta 40 vuoden ajalta**

Kirjapaino IL-MO, Ilmajoki 2011 toinen painos. 288 s.
ISBN 978-952-92-5955-7.

Hinta 30,00 €

Tilaukset/Orders: email: kirsi.sainio@utu.fi

Esittely Annie Proulxin siirtolaisuuskirjan ”Vaarallinen harmonikka” dramatisoinnista Turun teatterissa

Kirjailija Annie Proulx syntyi Yhdysvalloissa Connecticutin osavaltiossa vuonna 1935. Proulx on sukujuuriltaan monikulttuurinen. Äitinsä puolelta hän on englantilainen, toisaalta isän puolella virtaa Amerikan intiaanien ja kanadanranskalaisten veri. Kirjailija julkaisi ensimmäisen teoksensa (”Postcard”) vuonna 1992, eli hän oli kohtuullisen varttunut ensikirjailijaksi. Toki kirjoittajakokemusta oli kertynyt aikaisemminkin, sillä Annie Proulx oli elättänyt itsensä erilaisten kaupallisten tekstien kirjoittajana vuosikymmeniä. Suurelle yleisölle ehkä tunnetuin Proulxin julkaisu on novelli ”Brokeback mountain”, josta tehty elokuva sai vuonna 2005 peräti kolme Oscaria.

”Vaarallinen harmonikka” ilmestyi vuonna 1996. Romaanissa on 650 sivua ja se käsittää kahdeksan maahanmuuttajaryhmän saapumisen ja integroitumisen Amerikkaan. Itse näytelmään dramaturgi Seppo Parkkinen on valinnut viisi maahanmuuttajaryhmää. Näitä eri maahanmuuttajia yhdistää vihreä harmonikka: ”kurttu” yhdistää kuolevia ja rakastuvia ihmisiä sekä perheitä.

On hämmästyttävää, että ”Vaarallisesta harmonikasta” ei ole aikaisemmin tehty teatterisovitusta. Niinpä Turun teatterin ensi-ilta 9.9.2011 oli myös maailman ensi-ilta. Melkoinen sulka turkulaisten teatterintekijöiden hattuun.

Itse näytelmä on laulun, tanssin ja puheteatterin vuorottelua. Näytelmässä on yli 50 eri roolia, joita näyttellee 17 näyttelijää. Melkoinen suhina käy siis kulisseyksissä kun näyttelijät vaihtavat roolista toiseen.

Kokonaisuus kuitenkin toimii, sillä ohjaaja Fiikka Forsman on löytänyt oikeat henkilöt eri rooleihin. Mieleenpainuvin on Mika Kujalan rooli sisilialaisena harmonikanrakentajana Silviona. Hänellä on erinomainen lauluääni. Myös Terhi Suorlahden rooli kanadanranskalaisena laulajana on toteutettu hienosti. Jotkut ryhmäkohtaukset on toteutettu varsin kovilla voilymeillä, mutta kyllähän maailmaan ääntä mahtuu.

Kirjan sovittamisen teatteriesitykseksi on siis dramaturgi Seppo Parkkisen vankossa käsissä. Ei ole hänen vikansa, jos teatteriesitys antaa eri etnisistä ryhmistä hieman stereotyyppisen vaikutelman – kirjallisuuteen on aina kuulunut korostaminen ja alleviivaaminen. Saksalaiset olivat mukana yhtenä viidestä maahanmuuttajaryhmästä. Proulxilla ei taida olla kovin kummoista käsitystä saksalaisista Amerikoissa, sen verran alavireisesti soi harmonikka heidän kohdallaan.

Turun kaupunki on saanut kulttuuripääkaupunkivuonna erinomaisen lisän kulttuuritarjontaan ”Vaarallisen harmonikan” myötä. Kaikille siirtolaisuudesta

kiinnostuneille näytelmä antaa mainion oppitunnin siitä, miten Amerikan ”sulatusuuni” toimii. Kaiken kruunaa erinomaisen visuaalinen käsiohjelma, joka sisältää lukuisia kuvia Siirtolaisuusinstituutin arkistosta.

Ismo Söderling